

ЧУМА – ЦЕ ПОШЕСТЬ, ФАШИСТСЬКА НАВАЛА ЧИ СИМВОЛ МЕТАФІЗИЧНОГО ЗЛА?

ПЕРСОНІФІКАЦІЯ РІЗНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ

МОРАЛЬНОГО ВИБОРУ В ОБРАЗАХ ГЕРОЇВ РОМАНУ

АЛЬБЕРА КАМЮ «ЧУМА». СИМВОЛІКА ОБРАЗУ ЧУМИ

СПАРЕНИЙ УРОК-ДОСЛІДЖЕННЯ, 11 КЛАС

Світлана ДЕМ'ЯНЕНКО, викладач-методист коледжу Київського університету імені Бориса Грінченка

Мета:

- охарактеризувати філософські та естетичні погляди А. Камю як одного із лідерів мистецького напрямку екзистенціалізму, найсуттєвіші засади гуманістичної етики письменника, суть застереження митця, визначити та порівняти різні можливості морального вибору героями роману А. Камю «Чума», дослідити екзистенційну ситуацію зіткнення людини з усесвітнім абсурдом як підтекст сюжету про боротьбу оранців із чумою, з'ясувати смислову багатозначність образу чуми в романі;
- активізувати інтелектуальну та пізнавальну діяльність учнів, розвивати вміння і навички дослідницької аналітичної роботи, філософського прочитання твору;
- сприяти усвідомленню виявлення молоддю активної дійової позиції у боротьбі з усіляким злом, необхідності виконання морального обов'язку, виховувати інтерес до творчості митця.

Тип уроку: поглиблена робота над художнім твором (2 год).

Обладнання: портрет А. Камю, експрес-тести, ілюстрації учнів до роману «Чума», таблиці та узагальнювальні схеми.

Словник термінів.

Роман-притча – великий епічний твір із філософською повчальною ідеєю.

Хроніка – опис історичних подій у хронологічній послідовності (хроніка чумного року в Орані).

Фатальне – невідворотне (ніхто не міг зупинити хворобу).

Абсурд – безглуздя (одне з основних понять екзистенціалізму).

Екзистенція – буття.

Метафізика – філософська наука, яка в усій зміні явищ шукає закономірність і зв'язок між ними.

*Усі рослини, птахи – все живе
тягнеться до світла,*

і тільки людина забуває, що світло в ній самій.

Л. Смирнова

Екзистенціалізм – це гуманізм.

Ж.-П. Сартр

*Людина мусить залишатися
вірною людському в собі;
повинна протистояти злу
навіть у тому випадку,
коли немає ніякої перспективи
і ніякої надії.*

А. Камю

Хід уроку

I. Оголошення теми і мети уроку.

Вступне слово вчителя. Традиційно культура Франції була щедрою на моралістів: Монтень у XVI ст., Паскаль і Ларошфуко у XVII ст., Вольтер, Дідро, Руссо у XVIII ст., у XX ст. – Сент-Екзюпері, Сартр, Камю. Це блискучі письменники і філософи, які стали володарями дум прогресивної європейської інтелігенції. XX століття особливо гостро поставило визначення проблеми буття особистості, її розуму, свободи, ставлення до навколишнього середовища. Долею А. Камю суджено було народитися напередодні Першої світової війни, набуті зрілості напередодні Другої світової війни і бути активним громадським діячем у час, коли над світом нависла загроза атомного знищення. Тож спробуймо сьогодні крізь художню палітру роману «Чума» розкрити філософські погляди письменника-екзистенціаліста А. Камю, а також зміст багатопланового образу чуми в романі.

II. Актуалізація опорних знань і вмінь.

1. Бесіда.

- Який шлях пройшов Камю, долаючи злидні, прагнучи «бунтів, освітлених сонцем»?
- Альбер Камю передусім філософ чи письменник?
- Визначте основні етапи творчої біографії Камю та охарактеризуйте їхню тематичну спрямованість.

2. Завдання.

У кружечках поставте номер відповідного циклу.

1. «Цикл абсурду».
2. «Цикл бунту».
3. «Цикл вигнання».

- ☐ драма «Непорозуміння» (1944)
- ☐ повість «Сторонній» (1942)
- ☐ есе «Бунтівна людина» (1951)
- ☐ книжка оповідань «Вигнання і царство» (1957)
- ☐ есе «Міф про Сізіфа» (1942)
- ☐ публіцистика «Актуальне» (1950–1958)
- ☐ роман «Чума» (1947)
- ☐ драма «Калігула» (1944)

Висновки. Сам А. Камю не вважав себе філософом, волів, щоб його називали літератором. «Хочеш бути філософом – пиши романи» – зазначав він. Митець вважав, що письменник – це «оголений нерв епохи», і тільки він здатен відчутти «духовні потуги», які линути від кожної людини окремо і людства загалом, визначаючи моральний стан усієї цивілізації. Спадщина Камю багата, змістовна і дуже цілісна. Складається враження, що митець творить за єдиним планом. Зокрема, книжки йдуть одна за одною так, ніби вони – чергові розділи єдиного твору на задану заздалегідь тему. У «Записних книжках» А. Камю написав схему триптиха – Абсурд, Бунт, Вигнання. Власне, на такі етапи можна поділити і творчість митця. У той же час його філософські твори «Міф про Сізіфа» та «Бунтівна людина» написані в блискучій літературній формі, а художні твори – романи, повісті, п'єси – в найкращих традиціях європейської філософської літератури.

Схема 1

У центрі художнього світу письменника знаходилась ідея абсурду. Абсурдом, за Камю, просякнуте щоденне життя людини. У «Міфі про Сізіфа» він писав: «Підйом, трамвай, чотири години у конторі чи на заводі, обід, трамвай, чотири години роботи, вече-

ря, сон; понеділок, вівторок, середа, четвер, п'ятниця, субота, усе в тому самому ритмі – ось шлях, яким легко рухатися день у день». Проте колись постає питання: «Для чого?» Адже в результаті на людину чекає смерть! Особливо коли це стосується людства XX ст., історія якого просякнута кривавими трагедіями. Світ XX ст. – це «світ без Бога», а отже, без вищого смислу й без вищої мети. Це царство абсурду. Водночас А. Камю зазначав: «Встановити абсурд життя – це зовсім не кінець, а лише початок. Нас цікавить не саме по собі це відкриття, а його наслідки й правила поведінки, які з них випливають».

3. Робота з ілюстрацією.

Демонстрація картини Пабло Пікассо «Герніка». Запитання до учнів: «Які почуття домінують у вас, коли ви споглядаєте цю картину?» (*Понад усе вражає хаос.*)

4. Поетична хвилинка.

Виразне читання поезії Жака Превера.

Звістка

Двері які хтось відчинив
Двері які хтось зачинив
Стілець на який хтось сів
Яблуко яке хтось надкусив
Конверт який хтось розірвав
Кіт якого погладив хтось
Лист якого хтось прочитав
Стілець який перекинув хтось
Склянка яку хтось розбив
Дорога якою щось пронеслось
Чогарник в якому хтось сукню роздер
Річка в яку кинувсь хтось
Лікарня в якій хтось помер.

Переклад М. Коцюбинської

5. Творче завдання.

Прокоментуйте думку російського літературознавця-критика Володимира Лакшина: «Його мучила і палила тривога за людей, здивування їхньою безпечністю в головному, занепокоєння сенсом життя, що втрачається. І це при тому, що він не був аскетом. Навпаки, йому дано було гостре відчуття життя, усіх його радощів і насолод, відчуття, подесерене сухотами. Чи не тому, що він так жадібно любив гарячу плоть життя, він так рано навчився роздумувати про смерть?»

6. *Бесіда.*

- Дайте визначення такому філософському напрямку, як екзистенціалізм.
- Який бік людського життя висвітлювали екзистенціалісти?
- Чому людина відчуває себе в екзистенціалістичному світі сторонньою?
- Що мав на увазі А. Камю, коли у «Міфі про Сізіфа» писав: «Ні з чим не зрівняти образ гордої людяності?»

7. *Робота за опорними схемами та записами на дошці.*

Схема 2

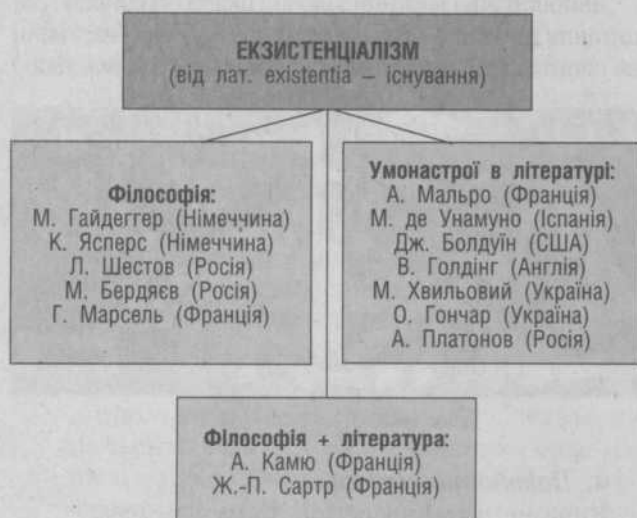

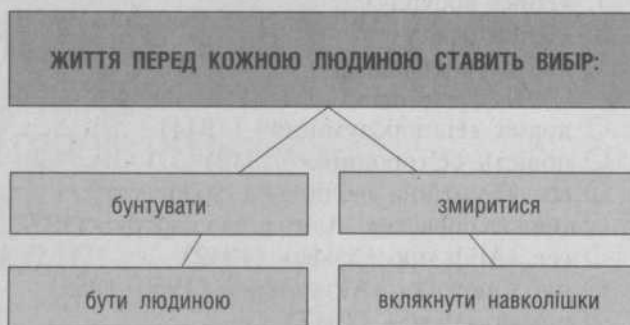
Схема 3

Схема 4

Схема 5

Висновок. Екзистенціалізм – філософська течія і напрям модернового мистецтва. Це філософія протесту проти деперсоналізації людини і протиставлення особистісного існування розчиненню індивіда в колективній безлико́сті «маси». У центрі уваги екзистенціалізму – людина, її екзистенція (лат. «існування»). Цей напрям дуже далекий від індивідуалізму (егоїзму, корисливого інтересу).

Зміст екзистенціалізму: людина стоїть перед можливостями, що відкриває для неї життя, вона обов'язково має діяти, щоб потім прийняти рішення, яке стане підсумком її індивідуальної самосвідомості.

Головний акцент представники екзистенціалізму ставили безпосередньо на проблемі людського існування, на переживанні індивідом свого «буття у світі». Людина, котра переконана, що світ розумний, втрачає духовну свободу і впадає в залежність від світу. Сутність існування «закинута» у світ особистість відкриває у кризові моменти, коли потрапляє на «межу життя та смерті» (так звана «межова ситуація» – період у житті людини, коли вона у добу глибоких потрясінь відкриває свою екзистенцію і починає розуміти, що жити слід заради неї – екзистенції) – переживає тяжку хворобу, загрозу смертельної небезпеки, втрату близьких тощо. Саме тоді з буття зривається оманливе покривало щоденного життя – автоматичного, банального, неусвідомленого, сповненого наївно прагматичних цілей, – і людина переживає свій «момент істини»: усвідомлює абсурдність повсякденного існування, відкриває власну екзистенційну самотність, робить певний моральний вибір.

Бунт проти абсурду й утворює, згідно з філософією Камю, зміст «істинного буття» людини. Цей бунт має бути спрямований на ствердження моральних цінностей.

Існування людини «наодинці» з буттям – це єдина достовірна реальність. Світ ворожий особистості. Процеси, що відбуваються у світі, позбавлені логічного зв'язку, часової послідовності. З моменту появи у світі людина одержує від природи смертний вирок, термін якого їй не-

відомий. Проте саме людину А. Камю ставить над усе. Це світла, мисляча, активна, повна відповідальності за все істота. Особистість мусить протидіяти суспільству, державі, середовищу, жертвувати собою, аби виправдати своє існування. Вона мусить втручатись у повне зла і нісенітниць життя, виконувати свій обов'язок і діяти, керуючись почуттям відповідальності. Хай навіть вона не має і не може мати надії на перемогу, хай вона приречена страждати, вона мусить бунтувати проти світу, проти невідворотної долі, проти нездоланного зла – в цьому її призначення. Така концепція людини свідчить про глибокий і активний гуманізм письменника.

Культурна громадськість високо оцінила гуманістичну творчість А. Камю, і в 1957 році йому була присуджена Нобелівська премія «за сукупність творчості, яка висвітлює проблеми, поставлені сучасністю перед свідомістю людини».

8. Перевірка змісту прочитаного.

Визначте композицію роману, встановивши у логічній послідовності розвитку сюжету події, визначення яких подаються у довідці.

Структура	Події роману в логічній послідовності їхнього розвитку
Зав'язка	
Розвиток дії	
Кульмінація	
Розв'язка	
Фінал	

Довідка: зняття санітарних кордонів; винахід вакцини; похоронні процесії; суперечка доктора Ріе, Кастеля і Рішара в префектурі; перша розповідь Панлю пастві; агонія дитини на очах священика; смерть дружини Ріе; спроби журналіста Рамбера з'єднатися з коханою, думка про втечу; вакцинація; арешт Коттара; смерть Тарру; відмова чиновниками муніципалітету взяти до уваги повідомлення Ріе; створення санітарних дружин; розгул пошесті; прихід в Оран першого потяга; друга проповідь священика; міркування лікаря Ріе з приводу того, що знищити чуму неможливо, оскільки за певних умов вона знову може повернутися; смерть воротаря; заборона телефонувати; поява мертвих пацюків; відмова панотця робити щеплення; офіційне визнання пошесті й оголошення Орана закритим містом.

III. Сприйняття навчального матеріалу.

1. Бесіда.

– Події твору відбуваються в Орані. Це місто вигадане чи реальне?

(Реальне, бо з цим алжирським містечком пов'язані життєві перипетії А. Камю. Але йдеться в романі – не про конкретне місто, а про світ у цілому.)

Чому автор намагається створити образ пересічного, «типового» міста?

(Тим самим він наводить читача на думку, що неймовірна історія, яка відбулася в Орані, може статися у будь-якому місті земної кулі.)

2. Презентація результатів роботи груп.

Група 1. «Наскільки ж небезпечна ця хвороба?»

Інформація учнів про чуму як інфекційне явище.

Група 2. Визначити основні стадії наступу чуми.

Група 3. Творче завдання. Мудрі закони.

– Уявіть, що ви, лікар-епідеміолог, розробили програму дій для порятунку міста Оран від бацили чуми. Спрогнозуйте ваші дії.

Група 4. Створення психологічної ситуації.

– Ви – пересічний житель міста Оран – довідалися, що поряд з вами живуть сусіди, вражені епідемією чуми. Якими були б ваші дії? Дайте оцінку поведінки жителів міста.

Група 5. Простежити, як змінюється свідомість оранців під впливом загрози чуми.

3. «Перед обличчям абсурду» (аналіз системи образів роману).

Гімном гуманізму стає алегоричний роман «Чума», метою якого є «сказати, чого навчає тебе лиха година: люди більше заслуговують на захоплення, ніж на зневагу». Звернімо увагу на те, що Камю нікого не осуджує, просто наголошує: у володіння кожній людині надається

її буття, і людина повністю відповідає за своє існування. Саме вустами Ріе зазначено: «Кожен з нас змушений жити день від дня лицем до лица з цим небом, і кожен з нас змушений робити свій вибір, і кожен вибір заслуговує на повагу».

Тож ми маємо дати відповідь на такі запитання:

- Чому герої роману так по-різному поведуться під час чуми?
- Як у романі перевіряються «правди» журналіста Рамбера, богослова Панлю, колишнього політика Тарру, лікарів Ріе та Кастеля?
- Яке ставлення автора до ролі індивідуалістичної особистості у розв'язанні загальнолюдських проблем суспільства?

4. «Жити – значить перевіряти». Робота в групах.

Кожна з груп отримує картку з іменем героя роману (Ріе, Жан Тарру, Рамбер, священик Панлю), за 4 хвилини учні мають заповнити відповідні графи узагальнювальної таблиці, обговорити характеристику певного образу, простеживши, як герої розв'язують проблему вибору. Чи присутня абсурдність у діях опору героїв «Чуми»?

Зразок опорної таблиці

Прізвище та ім'я персонажа твору	Соціальний статус, рід заняття	Життєві цінності, які сповідує герой твору	Що змусило залишитися в місті, охопленому епідемією чуми?	Почуття, які домінують у ставленні до чуми		Дії героя та їхні наслідки	Екзистенціалістські риси	Особисте враження читача
				на початку епідемії	у пік епідемії			

Можливий варіант створення ситуативної гри Твоє життя – твій вибір

Група I. Від імені одного з героїв роману А. Камю «Чума» визначте найгіршу особисту звичку. Який перший крок повинен зробити герой твору, щоб подолати її?

Група II. Чи бажали б ви бути у складі санітарних дружин, які очолював би лікар Ріе (священик Панлю, лікар Кастель, Жан Тарру чи Коттар)? Вибір свій обґрунтуйте, зваживши всі «за» та «проти».

Група III. Робота в парах. Уявіть, що один із вас – кореспондент, а інший – герой роману. Візьміть інтерв'ю в одного з героїв твору. Продумайте, які запитання ви бажали б поставити цій особі. Продемонструйте свій репортаж.

4. З'ясування алегорично-символічного плану зображення чуми.

Демонстрація ілюстрацій учнів до твору.

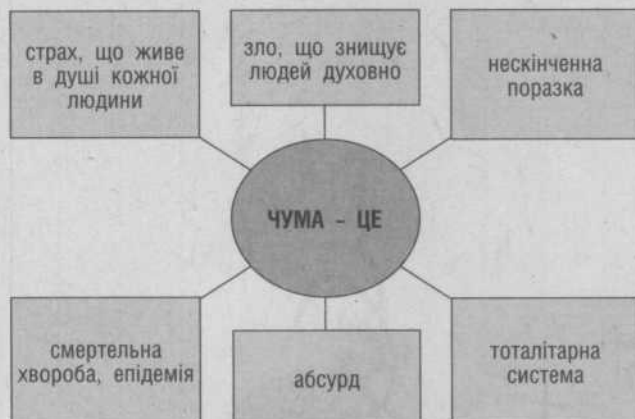
5. Бесіда.

- Як поставилися мешканці міста до перших проявів епідемії чуми?
- Коли чума стала загальною проблемою?
- У творі є запис: «У світі було що чум, що воєн. І все ж таки і чума, і війна завжди захоплюють людей зненацька... Коли вибухає війна, люди зазвичай кажуть: «Ну, це не може тривати довго, таке безглуздя». І справді, війна – це таки безглуздя, що, до речі, не заважає їй тривати довго...» Висловіть свою позицію щодо сказаного.
- Чи йдеться у романі про якусь конкретну війну? Які деталі свідчать, що чума якоюсь мірою є алегорією Другої світової війни?

(Датування подій, що відображені в літописі – 194... рік, а також історичної асоціації чуми з навалом фашизму, що часто називали «коричневою чумою». Сам Камю підкреслював: «Явний зміст "Чуми" – це боротьба європейського Опору проти фашизму».)

- Згадайте слова Ієшуа, героя роману М. Булгакова «Майстер і Маргарита»: «Будь-яка влада – є насилля». Як цей вислів допомагає розкрити ще один символічний образ чуми? (А. Камю рішуче виступав проти будь-яких революцій, бо вони ворожі людині і її особистій свободі, вони зміцнюють владу держави над людиною, приводять до потворних диктатур: «Усі сучасні революції призвели лише до зміцнення Держави. 1789 рік привів за собою Наполеона, 1848 рік – Наполеона III, 1917 – Сталіна, заворушення 20-х років в Італії – Муссоліні, Веймарська республіка – Гітлера».)
 - Проаналізуйте визначення чуми, що їх дають герої твору:
 - Чума – це означає починати все заново (Рамбер);
 - Нескінченна поразка (Ріе);
 - Кожен носить її, чуму, в собі... (Тарру);
 - Теж життя, тільки й того (старий ядушник).
 - Яку глибину філософської думки вкладено автором у слова фіналу роману: «...Мікроб чуми ніколи не вмирає, ніколи не зникає, а... терпляче очікує свого часу»?
- (У процесі відповідей учнів креслиться опорна схема.)

Схема 6

Висновок. Гімном гуманізму стає алегоричний роман «Чума», мета якого – «сказати, чого навчає тебе лиха година: люди більше заслуговують на захоплення, ніж на зневагу». Звернімо увагу на те, що Камю нікого не осуджує, просто наголошує: у володіння кожній людині надається її буття, і людина повністю відповідає за своє існування. Саме вустами Ріе зазначено: «Кожен з нас змушений жити день від дня лицем до липця з цим небом, і кожен з нас змушений робити свій вибір, і кожен вибір заслуговує на повагу».

У нобелівській промові А. Камю зазначив: «Я не можу жити без свого мистецтва. Для мене – це спосіб зворушити якомога більше людей, створивши найзмістовнішу картину спільних страждань і радощів». Справжнім святом для оранців стало відкриття міської брами.

– Чому оповідач назвав цей час «блаженим»? (Змінилися люди, змінилося ставлення до часу.)

IV. Експрес-перевірка.

Дайте письмово стислу відповідь.

1. Ця течія в літературі модернізму виникла напередодні Другої світової війни. Для неї характерні такі риси, як суб'єктивізм, індивідуалізм, песимізм, естетичне заперечення будь-якого насильства. Вкажіть її назву та імена представників. (Екзистенціалізм. А. Камю.)

2. Сам Камю виділив три цикли своєї творчості. Вкажіть їх. («Цикл абсурду», «Цикл бунту», «Цикл вигнання».)

3. Зазначте переклад слова «абсурд». (Недоречний, абсурдний.)

4. Що, згідно з філософією А. Камю, становить зміст «істинного буття людини»? (Проти-стояння абсурду.)

5. Чим були визначені політичні погляди А. Камю? (Критикою тоталітаризму, збудованого у межах будь-якої політичної системи.)

6. А. Камю був переконаний, що перед кожною людиною є два варіанти вибору: ... чи ... (Боротися чи скоритися.)

7. Де, коли і протягом якого періоду відбуваються події, описані в романі А. Камю «Чума»? (В алжирському місті Оран, в 194... році, протягом року.)

8. Основою поведінки персонажів роману, які опинилися у кризовій ситуації, є ідея... (Морального вибору.)

9. Що спонукає Жана Тарру обрати шлях активної протидії злу? (Вільний моральний вибір.)

10. «Ті дружини допомогли нашим співгромадянам глибше увійти в чуму і, зокрема, переконали їх, що коли хвороба вже тут, треба робити те, що необхідно для боротьби з нею. Бо чума, ставши повинністю для кількох людей, виявлялася тим, чим вона була насправді...» То чим же, на думку А. Камю, була чума насправді? (Справою всіх.)

11. Хто з персонажів роману переконаний, що чума – це кара, послана мешканцям міста за їхні гріхи, тому з нею треба змиритися? (Священик отець Панлю.)

12. Хто з героїв роману зазначав, що «...кожен носить її, чуму, в собі, бо не існує такої людини на світі..., якої б вона не торкнулася. І тому треба безупинно стежити за собою, щоб, випадково забувшись, не дихнути в обличчя іншого і не передати йому зарази»? (Жан Тарру.)

13. Хто з персонажів роману першим усвідомив, що чума є справою усього міста і з нею треба боротися спільними зусиллями? (Лікар Ріе.)

14. Назвіть особу, яка вважала, що «соромно бути щасливим одному», коли навколо тебе стільки горя в зараженому чумою місті. (Раймон Рамбер.)

15. Назвіть персонажа, який відчував утіху від панування чуми в місті. (Коттар.)

16. На прикладі Жозефа Грана А. Камю демонструє, як має поводитися митець під час тяжких «хвороб» історії. Яким же має бути цей вибір? (Узяти активну участь у битві зі злом.)

17. Коли і з якою метою доктор Ріе задумав написати історію про чуму? (Коли оранці святкували перемогу над чумою, доктор Ріе задумав написати історію про чуму, «щоб сказати, чого навчає тебе лиха година».)

18. Зі слів А. Камю, явний зміст «Чуми» – це... (Боротьба європейського руху Опору проти фашизму.)

19. Узагальнено-універсальним символом чого є чума у романі А. Камю? (Метафізичного зла, що загрожує людському життю.)

20. Що уособлює місто Оран? (Усесвіт, де відбувається боротьба добра і зла, де попри все звеличується боротьба, опір, що унеможливають бути на боці «концитаборів».)

21. Визначте жанр твору А. Камю «Чума». (Роман-хроніка.)

22. Чому, з позиції А. Камю, особистість повинна бунтувати проти світового абсурду? (Щоб зберегти своє людське Я.)

23: Коли і якою міжнародною премією була відзначена творчість А. Камю? (Нобелівську премію А. Камю отримав у 43-річному віці.)

24. Хто є автором епіграфу до роману А. Камю «Чума». (Д. Дефо. «Якщо дозволено зобразити ув'язнення через інше ув'язнення, то й дозволено зобразити будь-який реально існуючий предмет через щось зовсім неіснуюче».)

V. Підбиття підсумків уроку.

1. Творчо-ігрові завдання.

Чарівний план етичного кодексу

Учні поділяються на групи, кожна з яких отримує від викладача картку з назвою якоїсь риси, наприклад: доброта, терпіння, чесність, жертвовність, відповідальність, співпереживання тощо. Діти мають розробити план виховання у жителів міста Оран певних рис, щоб завадити розгулу чуми, про який розповідає А. Камю в однойменному романі, а також розробити норми і правила життя оранців.

Інтерв'ю

Ви разом із мешканцями міста Оран пережили епідемію чуми. Що найбільше осягнули ви після трагедії? З якими словами ви звернулися б до людства, залучивши засоби масової інформації? Висловіть промову.

2. Розкрийте зміст висловів (один за вибором).

- «Горно бід очищає й ошляхетнює як окремих людей, так і цілі країни» (Дж. Адамс, президент США, 1825–1829);
- «Найголовніша прикраса людини – чисте сумління» (Цицерон);
- «Пошесть – справа кожного» (А. Камю).

3. Узагальнювальне запитання до групи.

– Як ви вважаєте, чому А. Камю здобув славу «Совісті Заходу»?

Заключне слово вчителя. Ми живемо у час духовної невлаштованості. Від нас залежить, яким буде життя. Адже ми уподібнюємося до того, чого прагне серце. А. Камю закликає нас до одного: «Тягніться до божественного світла, шукайте його».

V. Домашнє завдання.

1. Доведіть, що роман «Чума», написаний у формі хроніки, за жанровими ознаками є романом-притчею. Чому в ХХ ст. жанр притчі набув надзвичайної популярності?
2. Дайте власне продовження думки Ж.-П. Сартра: «Люди хотіли б, аби боягузами чи героями народжувались...»
3. Скласти план до твору-роздуму на тему «Не стати зачумленим». Виписати з роману А. Камю необхідні цитати для розкриття цієї теми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волощук Є. В. Вивчення зарубіжної літератури в 11 класі : посібник для вчителя. – К. : Освіта, 2002. – С. 156–200.
2. Величковский С. «Проклятые вопросы» Камю // Альбер Камю. Избранное. – М., 1988. – С. 5–38.
3. Долгов К. От Киркегора до Камю. – М., 1990.
4. Горідько Ю. Вивчення творчості Альбера Камю // Зарубіжна література – 2005. – № 3. – С. 5–16.
5. Зарубіжні письменники : енциклопедичний довідник / Н. Михальська, Б. Щавурський. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. – С. 713–714.
6. Зарудня О. І. До змісту роману – через осмислення особливостей його художнього простору, часу та системи символів : уроки аналітичної роботи за романом «Чума» А. Камю // Всесвітня література в навчальних закладах України. – 2006. – № 3. – С. 49–61.
7. Лобода О. «Єдине, що важливо – це бути людиною...» // Зарубіжна література. – 2003. – № 8. – С. 17–18.
8. Наливайко Д. Інтелектуальна проза Альбера Камю // Камю А. Вибрані твори в 3-х т. – Т. 3. – Х., 1997.
9. Наливайко Д. Трагічний гуманізм Альбера Камю // Камю А. Вибрані твори. – К., 1991.
10. Науменко К. Ю. Екзистенціальне тлумачення людини в творах Ж.-П. Сартра, А. Камю та М. Бердяєва // Вісник. – Рівне, 2003. – Вип. 4 (23). – С. 272–279.
11. Камю А. Творчество и свобода : статьи, эссе, записные книжки. – М., 1990.
12. Островська Г. О. Використання елементів компаративного аналізу при вивченні роману А. Камю «Чума» (на матеріалі повісті В. Шевчука «Мор») // Вісник. – Глухів, 2006. – Вип. 7. – С. 179–182.
13. Попович М. Бунтівливий Камю // Зарубіжна література. – 1998. – № 20.
14. Уліщенко В. В. Зарубіжна проза ХХ століття в школі. Філософія модернізму та постмодернізму, біографії письменників, методика аналізу художніх творів. – Х. : Світ дитинства, 2002. – С. 152–178.